

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

■ Professie en persoon

Urmy Macnack - Werken vanuit de ziel

Dit voorjaar bezocht ik namens de redactie de Werkconferentie van de NVRG, waar gesproken werd over een mogelijke verruiming van het toelatingsbeleid en over de nieuwe website. Als derde punt stond het thema 'diversiteit' op de agenda. Het NVRG-bestuur heeft vorig jaar Nel Jessurun gevraagd te bezien hoe dit thema in het denken en handelen van de vereniging een prominente plaats kon krijgen. Jessurun formeerde een groep leden die zich de 'kolibries' noemt. De kolibries willen nadrukkelijk geen commissie zijn waaraan de NVRG de verantwoordelijkheid voor een dergelijk proces kan delegeren. Zij streven ernaar de vereniging in al haar geledingen (de leden, de opleidingen, supervisies, leertherapieën en het bestuur) kleurrijker te maken. Dat willen zij doen door proactief op veel plekken aanwezig te zijn om te stimuleren en inspireren, maar ook door daadwerkelijk mee te denken en te ondersteunen. In dat kader waren zij deze ochtend aanwezig. Als opmaat voor het gesprek werd in kort bestek geschetst dat 'diversiteit' betrekking kan hebben op verschillen in ras, gender, leeftijd, cultuur, opleiding, seksuele voorkeur, enzovoort. Aanluitend hoorden we heel persoonlijke verhalen die illustreerden wat het betekent om vanuit een minderheidspositie deel uit te maken van een dominante cultuur en meer dan dat, welke rijkdom de eigen achtergrond meebracht. Mij raakte het verhaal van Urmy Macnack. Ze had een doek meegenomen als tastbare herinnering aan een 'wassie', dat onderdeel uitmaakt van een uitgebreide reinigings- en verzoeningsceremonie in Suriname waarbij de aanwezige familieleden water over zich uitgieten. Na alle op zichzelf zinvolle discussies eerder op de ochtend ging het ineens over heel zintuiglijke ervaringen, over de nabijheid en de geur van zo'n doek, over conflict en verbondenheid, en over een meer spirituele dimensie. Mijn belangstelling was gewekt en dat leidde tot een interview voor de rubriek Professie en Persoon.

Macnack, die vanuit genoemd collectief trainingen geeft maar ook werkzaam is in de reguliere ggz bij I-Psy, was bereid om bij haar thuis nog meer over dit ritueel te vertellen. 'Een "wassie" kan dienen om bepaalde overgangsmomenten te markeren, bijvoorbeeld bij ziekte maar ook bij een verjaardag. Het is gericht op de ziel en heeft een beschermende, reinigende en bekrachtigende functie.' Ik vraag me af of iedereen er zomaar voor in is om aan een dergelijk ritueel

mee te doen als er conflicten spelen, en of hier opgegroeide jongeren daar nog wel voor te motiveren zijn. Ze beaamt dat er veel ‘djoegoe djoegoe’, veel heibel aan voorafgaat. Binnen de familie zijn ouderen of andere bemiddelaars met gezag nodig om mensen tot het besef te laten komen dat ze zich moeten verzoenen. Respect voor de voorouders en de behoefte aan hun bescherming spelen hierin een rol. Verzoening is een proces. Iedereen krijgt de tijd. Er vindt vooroverleg plaats, waarbij grieven worden uitgesproken. Er moet ook geld worden ingezameld. Elke tak van de familie draagt zijn deel bij, ook als men niet fysiek aanwezig kan of wil zijn. Voorafgaand aan de slotbijeenkomst kiest de familie een bepaalde stof uit waarvan alle deelnemende vrouwen een jurk naaien. Dat is bedoeld om de verbondenheid en eenheid van de familie zichtbaar uit te drukken tijdens het eindritueel in het bijzijn van vele anderen uit vriendenkringen en uit de gemeenschap. Er wordt een offerplek gemaakt in het voorouderlijk huis; in Macnacks familie was dat in Suriname op de plantage waar haar overgrootouders gewoond hebben. De voorouders worden aangeroepen, er worden offers gebracht om hun zegen te vragen.

Macnack legt uit dat een familie zich via een dergelijk ritueel van inter-generationale ballast kan bevrijden. Zoals conflicten tussen ouders belastend zijn voor kinderen en tot klachten bij hen kunnen leiden, zo eisen ook andere onopgeloste problemen hun tol bij volgende generaties.

Ze vertelt verder over de rol van de bonuman (de spirituele winti-behandelaar of -genezer), de conflicten die nogmaals worden besproken, de kip die het kwaad en de negativiteit moet absorberen om vervolgens te worden geofferd, het zware water (de eerste wassie) dat wat slecht en zwaar is opneemt, het zoete water van de dag erna dat de ziel opwekt en de verzoening tussen de families bestendigt, de doek die je omhult, en het samen eten en vieren. Ook noemt ze de rol van de gemeenschap. Mensen uit de buurt worden als getuigen en deelnemers uitgenodigd voor het afsluitende familieritueel, waarin levenden, overleden voorouders en goden zich verzoenen middels spirituele dansmuziek.

Heeft het geholpen? Ze vertelt hoe het bijna misliep toen het feest verstoord dreigde te worden en het oude conflict weer leek te ontbranden. Als ze spreekt over de functie van getuigen, en ook als ze later toelicht hoe de bonuman doeltreffend intervenieerde, gebruikt ze termen die me bekend voorkomen vanuit de narratieve therapie. Het kwaad werd ‘geëxternaliseerd’, gesepareerd van de aanwezige familieleden, toen onthuld werd dat niet-verwanten een boze geest in de familie hadden gebracht. En pas daarna was de omslag compleet en kon de verzoening echt gevierd worden.

Macnack beaamt dat ze affiniteit heeft met narratieve therapie. Daarnaast noemt ze de strategische, structurele en contextuele stromingen als inspiratiebron in die zin dat het belangrijk is oog te hebben voor hiërarchie en voor intergenerationele aspecten. In haar eigen ontwikkeling tot systeemtherapeut heeft ze veel geleerd van Nel Jessurun, bijvoorbeeld in het gebruik van programma's en haar vermogen om problemen als normaal te zien en er geen drama van te maken. Ook de Amerikaanse sjamanistische klinisch psychologe Namonyah Soipan is van veel betekenis voor haar geweest. Soipan legde in haar workshops de verbinding tussen reguliere methodieken en een sjamanistische benadering, iets wat Macnack nog steeds sterk aanspreekt. 'Ik ben afgestapt van alleen het met het hoofd denken, het lichaam is ook een kennisbron. Met praten alleen bereik je bepaalde dimensies niet. Trauma gaat in de weefsels zitten. Sjamanistische technieken werken wel door tot in de poriën en dat kan helend zijn. Daarom is muziek ook zo belangrijk en hoeven emoties niet te worden weggedrukt. Ik wil werken vanuit de ziel en de ziel van de ander versterken. De ziel moet ook gevoed worden.' Wat is daarvoor nodig? Ze legt uit dat dit te maken heeft met niet over je grenzen heen gaan, geen dingen doen die tegen je principes ingaan, zorg voor jezelf door bijvoorbeeld een sieraad te kopen of een 'spirituele maaltijd' met pure ingrediënten te – laten – bereiden.

Hoe geeft ze dat vorm in haar reguliere werkzaamheden? Ze vertelt dat ze cliënten tips geeft die hun zelfbeeld kunnen versterken en bijdragen aan positieve ervaringen, bijvoorbeeld door een bad voor je ziel te nemen, met bloemen en geurtjes. Werken vanuit de ziel betekent voor haar ook echt betrokken zijn en goed aanvoelen of iets al dan niet klopt, niet blind een protocol volgen. In het verleden kwam dat tot uiting in de wijze waarop ze vanuit de GGD Amsterdam omging met verslaafde ouders en hun kinderen. Ze bood kansen, maar zorgde ook voor 'oren en ogen' in de omgeving van een gezin en greep in als dat nodig was. In haar huidige werk kan het betekenen dat ze bijvoorbeeld de wethouder belt en met publiciteit dreigt, als de daartoe geëigende instanties niet kunnen voorkomen dat een depressieve cliënte zonder gas en licht de winter ingaat. Het heeft ook te maken met het besef dat je als hulpverlener altijd een passant bent, en dat mensen in veel sterkere mate profiteren van een goede inbedding in hun familie.

Wat heeft ze meegekregen vanuit haar gezin van herkomst? Urmy Macnack groeide op als derde kind van Afro-Surinaamse ouders, met twee zussen en vier broers. Haar vader vertegenwoordigde vooral de christelijke, westerse kant. Hij werkte in de mijnbouw en zijn benadering was 'eerst zien, dan geloven'. Ze leerde dat het belangrijk is om jezelf te ontwikkelen en respect voor anderen

te hebben. Hij had als kind zijn ouders verloren en groeide op in de predikantenfamilie van zijn vaderskant. Die maakte deel uit van de protestantse Evangelische Broedergemeente. Hoewel hij daar wel het verstand voor bezat, heeft hij niet doorgeleerd. Hij hielp met huiswerk en was trots op haar omdat ze als enige van het gezin een universitaire studie afrondde. Haar moeder is van huis uit rooms-katholiek maar tegelijk ook heel sjamanistisch. Het winti-geloof is een belangrijk deel van haar geloofssysteem. Van haar kreeg Macnack een universele en spirituele kijk mee en het vermogen om ruimte te hebben voor wat tegenstrijdig lijkt. Vanuit de kerk werd het gedoogd als gemeenteleden zich ook met sjamanisme bezig hielden. 'God heeft de kruiden en de geesten geschapen, die mag je ook gebruiken.' Als oudste kleinkind had haar moeder een belangrijke positie in haar familie en werd ze vaak geraadpleegd bij sjamanistische aangelegenheden, waarbij een beroep werd gedaan op haar kennis van de traditionele cultuur en de geestenwereld. Inmiddels is deze taak overgedragen aan een nicht. Heeft Macnack zelf gezag binnen haar familie? Niet als het om sjamanisme gaat, maar ze wordt wel benaderd als er relatieproblemen zijn.

Wat bracht haar ertoe om systeemtherapeut te worden? Ze vertelt hoe ze begon als onderwijzeres en te maken had met kinderen die zonder brood op school kwamen. Vroeger maakte haar moeder altijd extra porties als er gegeten werd, en arme kinderen kwamen dan ook vaak net onder het eten langs. Overigens vond ze het eten bij een tante die in een achterbuurt woonde ook wel erg lekker. Haar oom was kleermaker en er kwamen veel mensen bij hen thuis. Sommigen lieten hun kinderen daar ook wel eens een paar dagen achter. Vanwege de sociale problemen die ze om zich heen zag, leek het een vanzelfsprekende keuze om zich verder te bekwamen in maatschappelijk opbouwwerk. Daarvoor vertrok ze naar Nederland. Na de Voortgezette Opleiding en haar studie andragologie koos ze voor een opleiding tot systeemtherapeut bij Lars Brok en Rick Pluut.

Hoe was het om met haar achtergrond deze opleiding te volgen? Een andere Surinaamse studiegenoot haakte af, waarna ze als enige allochtoon overbleef. 'Ik voelde me in de verdrukking', stelt ze. Ze herkende zich niet in de literatuur en evenmin in de besproken casuïstiek. Nadat ze een presentatie hield en daarin haar eigen verhaal vertelde, ontstond er meer ruimte. Ze vertelt hoe de Apoekoe ter sprake kwam, een mannelijke geest die sommige onafhankelijke vrouwen vergezelt, wat hen moeilijk benaderbaar maakt voor mannen. Brok kon zich daar wel iets bij voorstellen, misschien had een vriendin van hem daar ook last van.

Op de NVRG-werkconferentie werd de term 'uitburgeren' geïntroduceerd. Te lang heeft het accent gelegen op de opdracht aan gemarginaliseerde

groepen om te integreren. Het is tijd geworden om vanuit de dominante groep in beweging te komen. Wat is haar visie op die ‘uitburgering’ binnen de NVRG? ‘Het is belangrijk om te beseffen dat de maatschappij verandert, om te ontdekken waar de overeenkomsten en verschillen liggen in het contact met andere groepen. Ik heb zelf ook moeten “uitburgeren” als het om nieuwe migrantengroepen gaat.’

‘Is nieuwsgierigheid genoeg?’, vraag ik haar, denkend aan de discussie die op de werkconferentie werd gevoerd. ‘Het is ook belangrijk om de eigen vanzelfsprekendheden onder de loep te nemen, en je bewust te zijn van de – koloniale – geschiedenis. Het is goed om de gevoeligheden te kennen die je woordkeus kan oproepen en oog te hebben voor in- en uitsluiting en bijvoorbeeld voor de invloed van kleurverschillen binnen families.’ Duurt het niet wat lang allemaal, voor dit doordringt? ‘Het is een cirkel, zeggen we vanuit het sjamanisme, het is een proces, het heeft tijd nodig. Als de bladeren in de rivier vallen, verteren ze niet gelijk.’

Voor ik naar huis ga, laat ze me op haar laptop de foto’s zien van de ‘wassie’. Ik zie haar moeder, haarzelf, haar volwassen dochter, van wie ik in het echt ook nog even een glimp opvang, haar tantes en nichten, een oom, de bonuman. In haar ‘panji’, de doek uit het familieritueel die ze op de werkconferentie liet zien, vergezellen ze haar.

Hanneke Lafeber

Literatuur

- Endt-Meijling, M. van (2006). *Rituelen en gewoonten. Geboorte, ziekte en dood in de multiculturele samenleving*. Bussum: Coutinho.
- Macnack, U. (1996). *Systeemtherapie binnen de context van de Afro-Surinaamse cultuur*. Referaat ter afronding van de opleiding systeembenadering bij het ISSOOH. Amsterdam: ISSOOH.
- Macnack, U. (2002). De hulpverlener als spirituele coach. In E. van Meekeren, A. Limburg-Okken en R. May (red.), *Culturen binnen psychiatriemuren. Geestelijke gezondheidszorg in een multiculturele samenleving* (pp. 269-270). Amsterdam: Boom.
- Ririhena, S. (1994). Sjamanisme. In S. Ririhena en I. Koolhaas-Revers, *Etnocentrisme en communicatie in de hulpverlening*. Module geestelijke gezondheidszorg (module 2). Utrecht: Stichting Landelijke Federatie van Welzijnsorganisaties voor Surinamers.
- Stephen, H.J.M. (2006). *Winti. Surinaamse religie en magische rituelen in Suriname en Nederland*. Amsterdam: Karnak.